

УДК 317.14

С. М. ВАСИЛЕНКО

м. Миколаїв

СИСТЕМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ СУЧАСНОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено актуальність, сучасний стан та завдання системи патріотичного виховання в Україні, розкрито її сутність за допомогою складових імперативів цього поняття. Висвітлено позитивний досвід у роботі системи патріотичного виховання Польщі. Визначено різноманітність форм і методів виховання патріота своєї держави та ефективність їх впливу на поведінку особистості.

Ключові слова: патріотизм, система патріотичного виховання, нормативно-правова база, мораль, патріотична свідомість, захист Вітчизни.

Українська держава сьогодні потребує відродження та підняття на більш ефективний рівень системи патріотичного виховання. У час, коли на сході України іде війна, надто дорогою ціною дається нашій державі побудова нового суспільства. Немає більшої цінності, ніж жити на вільній українській землі, із честю та гордістю називати себе українцями.

До цієї теми зверталися в своїх працях як видатні класики-педагоги (І. Бартошевський, Г. Ващенко, М. Драгоманов, О. Духнович, Я. Коменський, А. Макаренко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Г. Сковорода), так і сучасні вчені (І. Бех, О. Вишневецький, С. Пальчевський, Ю. Руденко, К. Ушинський) та інші.

Актуальність теми зумовлюється процесом формування в Україні єдиної політичної нації. Патріотичне виховання населення спрямоване на забезпечення цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. Важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України задля національного відродження, розбудови й вдосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалось саме на базі демократичних цінностей, які є основою патріотичного виховання.

Мета статті полягає в розкритті сутності системи патріотичного виховання за допомогою складових імперативів цього поняття, а також у висвітленні його формування в Україні. Виокремивши суттєві ознаки патріотичного виховання, акцентуємо на його важливій ролі в розвитку та становленні суспільства.

За всіх часів патріотизм вважається найціннішою якістю кожної людини. Стародавній філософ Цицерон повчав: «Нам дорогі батьки, дорогі діти, близькі родичі, але всі уявлення про любов до них поєднані в одному слові – Вітчизна» [12, 6]. Чітка ідеологічна спрямованість та патріотизм населення завжди були і залишаються ознаками могутності держави, саме за цими поняттями визначається її імідж. Тому послідовний і цілеспрямований рух нашої країни щодо правильного виховання суспільства вимагає особливої і першочергової уваги.

Патріотизм це не просто абстрактна любов до рідної землі, а передусім – реальне служіння інтересам народу. Під Батьківщиною розуміється все: і держава, і уряд, і лад, і громадський устрій. «Патріотами не народжуються – ними стають», – говорив перший командувач аеромобільних військ ЗС України, людина, що виконувала «інтернаціональний обов'язок в Афганістані Віталій Раєвський» [9, 6].

Чи є патріотизм сьогодні? Звичайно, так. Теперішня боротьба за незалежність і суверенність держави на сході України неабияк об'єднала армію з народом. Люди різних професій і статків підтримують українське військо, аби наші воїни дали гідну відсіч російському агресору і сепаратистам. Свідоцтвом цього є той факт, що тільки за період з березня по травень минулого року «...на рахунки Міністерства оборони України на матеріально-технічне та медичне забезпечення від юридичних, фізичних осіб і мобільних операторів надійшло 126,2 млн грн., у тому числі

118,1 млн грн. – на матеріально-технічне забезпечення, 7,4 млн грн. на медичне забезпечення» [1, 8].

Про сьогоднішній патріотизм у зоні антитерористичної операції на сході України досить правильно сказав військовий капелан отець В. Зелінський: «... я дуже чітко бачив, як саме тут народжувалася якась нова сакральна естетика українського майбутнього – спільного для всіх нас, доволі різних, об'єднаного подвигом тих, хто сьогодні тут жертвує своїм життям не за ту чи іншу ідеологічну бутафорію, а за саме життя – за найрідніших, найдорожчих, за найбільш людське, за все те, що, зрештою, називаємо Батьківщиною. На фронті не люблять пафосу. Про патріотизм тут не говорять, його демонструють – тихо і спокійно, впевнено і зовсім природно» [4, 21].

Ми всі віримо, що в найближчий час війна закінчиться, але система патріотичного виховання громадян України повинна існувати та розвиватись. Головним інститутом, що організує та забезпечує діяльність цієї системи є держава. Вирішення проблеми патріотичного виховання повинно початися з розробки нормативно-правової бази патріотичного виховання всіх громадян України. У відповідних законодавчих актах необхідно чітко прописати склад та завдання апарату, систему цілей, завдань та принципів створення та функціонування патріотичного виховання, порядок управління системою, створення відповідних підсистем, обов'язки та відповідальність органів влади усіх рівнів, а також порядок фінансування.

За часи існування незалежної України створювалася і відповідна нормативно-правова база з питань патріотичного виховання. Нажаль, її напрями змінювались зі зміною векторів політики і більшість рішень і рекомендації залишились тільки на папері. Першою спробою стала затверджена Постановою КМУ від 15 вересня 1999 року № 1697 «Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства». Далі при президентстві Л.Кучми прийняті укази Президента № 1092 від 15.11.2001 року «Про національну програму відродження та розвит-

ку Українського козацтва на 2000–2005 рр.», хоча і до цього часу відсутня єдина громадська організація українського козацтва, з єдиною структурою, метою та завданнями. Хоча сьогодні, під час подій на сході України, українське козацтво змогло надати неабияку допомогу армії. Указом Президента України № 948/2002 від 25.10.2002 року прийнята «Концепція допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді». Чи стали такі базові положення цієї концепції, як «...Курс допризовної підготовки доцільно визначити з урахуванням досвіду її проведення загальним обсягом не менш як 140 навчальних годин у навчальних закладах усіх категорій, з них 18–30 годин на проведення навчально-польових занять» нормою життя? Ні! Кількість годин з кожним роком всіляко зменшувалась. Або ствердження що «озброєння, боєприпаси і військово майно видаються Міністерством оборони України у користування навчальним закладам...». Давайте спитаємо у керівництва навчальних закладів, що і коли з матеріальної бази від Міністерства Оборони вони в останній раз отримали? Тільки зараз, коли Україна знаходиться у стані війни ми змушені повернутись до вирішення цих проблем.

При президентстві В. Ющенка прийнята Концепція національно-патріотичного виховання молоді на 2009–2015 рр., яка підписана чотирма міністерствами, але наступні мовчаві владці визнали її досить занаціоналізованою і поступово забули про неї. У вересні 2011 року з'являється розроблений низкою міністерств і відомств під керівництвом М. Азарова проект Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки. Згідно з ним, починаючи з 2013 року з Державного бюджету повинно було б щорічно виділятися 40 млн грн. на патріотичне виховання населення. Дану концепцію у «переліку оцінних показників реалізації програми патріотичного виховання» можливо зрівняти з «справжнісіньким радянським п'ятирічним планом, який треба було не просто виконувати, а «перевиконувати» [3, 1]. Так, згідно з документом, передбачені концепцією заходи збільшать кількість українців, які безумовно

вважають себе патріотами, з 31% в 2013 році до 48% в 2017. За задумом авторів концепції, кількість населення, яке пишається українською мовою, за 4 роки зросте з 17% до 35%. За цей же період передбачено збільшити кількість людей, які пишаються українською армією, з 3% до 11% [8, 5]. Ці цифри і здобутки знову залишилися на паперах та у мріях колишніх можновладців. Тому сьогоднішня влада, у нескладний час для України, коли на наших землях вирують злочинні банди сепаратистів і терористів, не повинна знову займатися популізмом, а створити дієву систему патріотичного виховання для всіх верств населення.

На наш погляд, створюючи своє, необхідно брати і позитивний досвід у наших сусідів. Наприклад, польським урядом розроблена і реалізується програма, яка має назву «Патріотизм завтрашнього дня». Відповідно до неї в різних містах Польщі місцева влада влаштовує дні національного прапора. У агітаційних роликах на телебаченні та на радіо лунають пісні, які обіцяють, що Польща перетвориться на державу, яка базуватиметься на принципах верховенства права, солідарності та справедливості. Програма спрямована здебільшого на молодих людей, яких закликають залишатися на Батьківщині і будувати тут своє майбутнє. Патріотичне виховання у Польщі розпочинається з дошкільного віку. Дітей ще з садочка вчать, як виглядає прапор, вчать національного польського гімну, виховують у них локальний патріотизм. Дошкільнят водять по музеях рідного міста, показують пам'ятники, знайомлять з місцевими героями і традиціями. Дитину вчать розуміти, ким вона є, пізніше її почуття патріотизму розширюється до містечка, згодом до воєводства, і врешті – до держави загалом [13, 3]. Невже нам це не потрібно?

Патріотичне виховання це процес систематичний, цілеспрямований, всебічний, до якого повинні залучатися всі верстви населення. За словами засновника англійського емпіризму Френсіса Бекона: «Любов до Батьківщини починається з сім'ї» [10, 7]. Дитячий садок, школа це рівень державний. Усе починається ще з шкільних років і в першу чергу на таких предметах, як «Захист Вітчизни», «Історія України», «Фізична культура».

Не можливо не погодитись з тим, що прем'єр-міністр Арсеній Яценюк пропонує ввести курс національно-патріотичного виховання в навчальних закладах України. «Відродження національно-патріотичного виховання – це завдання не тільки Міністерства молоді і спорту, але і Міністерства освіти. Почати введення окремого курсу національно-патріотичного виховання в школах, дошкільних закладах та серед молоді в цілому», – заявив прем'єр-міністр на засіданні Кабміну [2, 1]. Хочеться сподіватись, що ці слова не стануть простими гаслами.

На які інституції потрібно звернути особливу увагу в діяльності системи патріотичного виховання. Насамперед ті, які користуються найбільшою довірою і повагою серед українців. Згідно з результатами дослідження центру Розумкова, оприлюдненими 19 травня 2014 року «...найчастіше довіру українці висловлюють до церкви (65,6% опитаних), українським засобам масової інформації (61,5%) і Збройним Силам України (58,9%) [6, 9].

Яку ж політику до них проводить влада з позицій патріотичного виховання:

1. Відношення до церкви. Сьогодні, переживши експерименти більшовиків над народом, мусимо констатувати факт глибокої зруйнованості нашого релігійного життя, причому руйнування храмів супроводжувалося руйнуванням душ. Однак наш народ усе ж повертається до релігії. Відродження духовності на цьому шляху є надійною запорукою оздоровлення нашої нації, становлення нашої державності. Позитивним сьогодні є те, що наказом Міністерства оборони України № 40 від 27.01.2015 року пройшло реєстрацію в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 року за № 161/26606 Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України. Причому, як вказано в положенні, одним з основних завдань військового священника (капелана) є: «...виховання у військовослужбовців високого патріотичного почуття та бойового духу на основі морального і духовного потенціалу релігійної та культурної спадщини українського народу».

Створення капеланської служби передбачається не тільки у війську, але також у

Національній гвардії та Державній прикордонній службі. Про це йдеться в Розпорядженні Кабміну України від 02.07.2014 року № 677-р.

2. Роль засобів масової інформації у патріотичному вихованні неможливо переоцінити. Ми повинні розуміти, що у війнах четвертого-шостого покоління до традиційних сфер ведення бойових дій: суша, море, повітря – приєднується нова сфера – інформаційна. У перспективі, за оцінками фахівців, інформаційна боротьба на рівні збройних сил поступово вийде за межі виду забезпечення й стане видом воєнних дій. Інформаційна зброя буде системноруйнівною, тобто зможе виводити з ладу бойові, економічні та соціальні системи [5, 47].

Програючи інформаційну війну, ми отримали війну справжню. Донбас і Крим, та й, власне, весь Південь і Схід України через бездіяльність, непатріотизм українських можновладців усі 23 роки незалежності не були в єдиному українському інформаційному просторі. Вони жили під впливом російських новин, російських політиків, журналістів, акторів, митців, підживлених ностальгією за радянським часом. Скажімо, у Криму всі роки була одна українська радіостанція – «Бриз», дві українські газети – «Флот України» та «Кримська світлиця». Для порівняння: гетьман Павло Скоропадський лише за 8 місяців своєї влади відкрив у Криму, який тоді формально не належав До Української Народної республіки, три українські газети!

Візьмемо теперішній Донбас. Заступник голови чернігівської «Просвіти» імені Т. Шевченка Олександр Шевченко, який воював в зоні АТО кулеметником 41-го батальйону територіальної оборони, безуспішно намагався купити у визволеному Артемівську (Донецька область) хоч якусь українську газету [11, 5].

Саме тому провідні сучасні держави мають в рядах своїх Збройних Сил потужні структури, що займаються державною пропагандою. Її сучасну актуальність підтверджують слова 37-го президента США Річарда Ніксона: «Долар, вкладений у пропаганду більш ефективний, ніж десять доларів вкладених у зброю» [7, 39]. Створення художніх фільмів,

серіалів, пісень, віршів, художніх творів патріотичної тематики, активне використання соціальних мереж є обов'язковими складовими майбутньої системи патріотичного виховання в Україні.

3. Проблеми реформування збройних сил є проблемами сучасної України. Якщо армія не відповідає сучасним стандартам, то держава не може вважати себе захищеною. Реформа армії повинна починатись зі створення кваліфікованого офіцерського корпусу.

Психологи стверджують, що саме в юнацькі роки формується непорушний фундамент ціннісних категорій та життєвих «маяків» особистості.

Для підготовки юнаків у минулому функціонували пажеські та кадетські корпуси (пізніше з 1943 року – Суворовські та Нахімовські училища). В усі часи, починаючи з кадетських корпусів, держава піклувалася про патріотичне виховання майбутніх поколінь своїх захисників. І сьогодні завданням держави є створення еліти молоді, для якої патріотизм є головною складовою особистості. Для формування такої еліти необхідна система, однією з напрямків якої є відродження кадетського виховання і освіти.

Цілком зрозуміло, що значну роль у підготовці офіцерів-професіоналів та патріотів своєї держави відіграють вищі військові навчальні заклади. На наш погляд, в процесі освітньої підготовки високопрофесійних військових кадрів необхідно виділити такі найважливіші напрями виховної роботи, як аксиологізацію (формування ціннісного ядра особи військовослужбовця); професіоналізацію (розкриття перед ним можливостей для вдосконалення, зростання в його військовій діяльності) і соціалізацію (створення передумов для швидкої адаптації особи у військовому колективі, гармонізації її стосунків з «іншими»). Аксиологізація має на меті перебудувати духовний світ військовослужбовця на базі пріоритетності військової ідеології, його патріотичних цінностей. Саме на це спрямовано Концепцію ідеологічної роботи у Збройних Силах України, яка затверджена наказом Міністра оборони України від 5-го лютого 2013-го року. Відповідно до вимог сучасної військової освіти, як наголошено в

Концепції, необхідно «до липня 2013-го року внести зміни до освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних та навчальних програм підготовки військових спеціалістів у військових навчальних закладах щодо збільшення обсягу гуманітарних дисциплін до 20–25% від загального бюджету навчального часу, для військових фахівців гуманітарного напрямку – до 50–60 %», але на жаль це ще не впроваджено у життя.

Вважаємо, що при збільшенні обсягу гуманітарних дисциплін необхідно приділяти особливу увагу проблемам військової педагогіки, військової психології, військової історії, культурології, виявляти і загострювати ціннісно-смісловий зміст суспільно-державної і соціально-правової підготовки військовослужбовців.

Отже, незважаючи на деякі зусилля до проблем патріотичного виховання в Україні ще відсутній комплексний та збалансований підхід до вирішення цих завдань. Ще не створена цілісна система, для чого необхідно скорординувати зусилля законодавчої та виконавчої влади, всіх зацікавлених громадських організацій, вітчизняної педагогічної науки. Необхідними ефективними кроками в удосконаленні системи патріотичного виховання слід вважати:

- розробку ефективних програм патріотичного виховання на державному та регіональних рівнях;
- створення координаційного центру, який би був об'єднуючим чинником в органах державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та іншими структурами з питань патріотичного виховання;
- всіляку підтримку та допомогу в створенні, функціонуванні, фінансуванні центрів патріотичного виховання, клубів, секцій, гуртків та інших закладів;
- розвиток кадетської освіти, як базової основи в підготовці молоді до державної служби;
- покращення стану викладання в школах предмета «Захист Вітчизни», удосконалення навчально-матеріальної бази;
- створення системи підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, як надійного резерву захисників та патріотів своєї Батьківщини;
- активне залучення засобів масової інформації, сучасних інформаційних технологій, можливостей культури та мистецтва;
- розроблення ефективної програми покращення здоров'я нації, боротьби за здоровий спосіб життя, фізичної загартованості та культури;

- підвищення іміджу Збройних сил України та ідеологічної складової у вихованні військовослужбовців, особливо офіцерського корпусу;
- розроблення та впровадження системи воїнських ритуалів, заснованих на бойових традиціях українського народу;
- увіковічення пам'яті воїнів, загинувших при захисті Вітчизни, ведення пошукової роботи, пропаганда героїзму та саможертвовного служіння суспільству і державі;
- відродження релігійної складової та ін.

Ми повинні на найвищому рівні чітко розуміти перспективи розвитку країни в гуманітарній сфері, без чого всі ініціативи будуть приречені на провал.

Список використаних джерел

1. Бесараб С. Кошти витратять за призначенням // Військо України. — 2014. — № 05 (164) травень. — С. 1—65.
2. Боднар А. Яценюк пропонує виховувати патріотизм із дитсадка [Електронний ресурс] // Преса України. — Режим доступу: [http://ua.press.info/uk/news/show/51414 doc09/2014\(12\)](http://ua.press.info/uk/news/show/51414 doc09/2014(12)).
3. Гриневич В. П'ятирічка патріотизму у відсотках // Дзеркало тижня. Україна. — 2012. — № 8, 02 березня.
4. Зелінський А. Нотатки військового капелана // Військо України. — № 07 (166). — С. 1—64.
5. Ілляшов О. А. Тенденції розвитку збройної боротьби у війнах четвертого-шостого покоління // Наука і Оборона. Щоквартальний науково-теоретичний та практичний журнал Міністерства Оборони України. — 2009. — № 3. — С. 43—49
6. Лицемірство і захист Вітчизни // Загальнодержавний методично-інформаційний журнал «Основи захисту вітчизни». — 2014. — №6 (94), червень. — С. 9.
7. Луговський В. А. Ідеологія по-українськи // Військо України. — 2013. — № 4 (541). — С. 29—30.
8. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/2011\(12\).proekt.phphttp](http://hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/2011(12).proekt.phphttp)
9. Семенюк Р. Захист Вітчизни — справа спільна // Народна Армія. — 2011. — № 159 (4767), 4 березня. — С. 1—8.
10. Сич В. З чого починається Батьківщина // Народна Армія. — 2008. — № 181 (4064), 1 жовтня. — С. 1—8.
11. Чепурний В. Крайня українська хата // Військо України. — № 10 (169). — С. 63; С. 5.
12. Чікалін В. Багатовекторний патріотизм // Народна Армія. — 2011. — № 158 (4766), 31 серпня. — С. 1—8.
13. Чупрій Л. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи [Електронний ресурс] / Л. Чупрій. — Режим доступу: [http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_stan_perspectiv\[html\]](http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_stan_perspectiv[html]).

S. VASILENKO

Mykolaiv

**SYSTEM OF PATRIOTIC EDUCATION AND ITS PLACE
IN THE STATE CONSTRUCTION OF MODERN INDEPENDENT UKRAINE**

In article the urgency, a condition and tasks of system of patriotic education in Ukraine are investigated, its essence is opened by means of making imperatives of this concept. The provided positive experience in work of system of patriotic education of Poland. A variety of forms and methods of education of the patriot of the state and efficiency of their impact on behavior of the personality is defined.

Key words: patriotism, system of patriotic education, standard and legal base, patriotic consciousness, protection of the Fatherland.

С. М. ВАСИЛЕНКО

г. Николаев

**СИСТЕМА ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И ЕЁ МЕСТО В ГОСУДАРСТВЕННОМ
СТРОИТЕЛЬСТВЕ СОВРЕМЕННОЙ НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЫ**

В статье исследованы актуальность, состояние и задачи системы патриотического воспитания в Украине, раскрыта ее сущность посредством составляющих императивов этого понятия. Предоставленный положительный опыт в работе системы патриотического воспитания Польши. Определено разнообразие форм и методов воспитания патриота своего государства и эффективность их воздействия на поведение личности.

Ключевые слова: патриотизм, система патриотического воспитания, нормативно-правовая база, патриотическое сознание, защита Отечества.

Стаття надійшла до редколегії 23.03.2015

УДК 378.03:34

З. Ю. ВИСОЧАН

м. Ивано-Франківськ

anajroz@mail.ru

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ**

У статті окреслено мету мовної освіти в Україні яка полягає у формуванні комунікативної компетенції майбутніх фахівців. Доведено, що компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності. Засвоєння української мови передбачає послідовне виконання ряду дій з метою досягнення результату – розвитку комунікативних та мовленнєвих компетенцій. Розкриваються базові поняття: «компетенція», «компетентність», «компетентний фахівець». Найважливішою складовою процесу формування особистості майбутнього спеціаліста є професійно-мовленнєва компетенція.

Ключові слова: комунікація, компетентність, компетентний фахівець, професійне спілкування.

Із переходом у ХХІ століття в нашому суспільстві відбулися кардинальні зміни на всіх щаблях освіти. Головна мета вищої освіти полягає в формуванні всебічно розвиненої та обдарованої особистості, яка буде застосовувати здобуті знання не лише в своїй подальшій професійній діяльності, а й постійно оновлювати та поповнювати їх, і бути всебічно обізнаною людиною.

Однією з найважливіших особливостей вищої освіти є зростання значення компетентності майбутнього фахівця. Компетентний

фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, що необхідні для його плідної професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй роботі. В умовах глобалізації потреба в компетентності є найголовнішою ознакою та потребою кожної людини. Компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності.

Мета мовної освіти в Україні полягає у становленні духовно багаті особистості, яка